

Capitalisme, desigualtat i democràcia

Carles Boix i Jordi Graupera

Aquest és un apèndix de la conversa entre **Carles Boix i Jordi Graupera**, publicada per CRÍTIC. Aquest text se centra específicament en la recerca acadèmica sobre democràcia, capitalisme i desigualtat desenvolupada durant les últimes dècades pel professor i catedràtic de la Universitat de Princeton.

Al teu llibre ‘Political order and inequality’, en el capítol titulat ‘Desigualtat’, obres amb una citació del ‘Llibre dels fets’ on s’esmenta que Jaume I era alt.

Era alt, sí.

Per què aquesta citació i per què l’altura és important?

Perquè per mesurar la desigualtat normalment fem servir la renda o la riquesa. És a dir, o els ingressos o la valoració dels actius: habitatges, propietats, etc. Però els instituts d’estadística van començar només fa 100 anys, o fa 50 anys, sobretot amb coses com la distribució de la renda. Per tant, per anar cap enrere i mirar com estava la distribució, una possibilitat és mirar marcadors biològics. Hi ha una certa tradició, que va començar a Chicago amb un historiador —un premi Nobel, Robert Fogel—, que utilitza l’alçada per mesurar el benestar individual. Per què? Perquè l’alçada té, en bona mesura, un component genètic, però després té un component purament nutricional. Hi ha dos moments en la vida d’una persona (que són entre els 0 i els 3 anys, i en l’adolescència) en què es produeix el màxim creixement, i si la nutrició és baixa o és menor que el teu potencial genètic, es produeix una cosa que en anglès es diu ‘stunting’, ser de menor altura de la que podries arribar a tenir.

Me’n poses exemples?

Sabem, per exemple, que els holandesos i els noruecs (que són gent ara molt alta) l’any 1820-1830 feien de mitjana 1,60 metres, o sigui, que eren com espanyols dels 1960-1970, que eren baixets. I ara els espanyols han crescut 20 o 30 centímetres. Això mateix es veu en els nostres estudiants, que són fills d’immigrants; els pares, quan vénen a les graduacions, són tots baixets, mentre que el fill els treu un pam. Això que s’havia aplicat a la mitjana de les alçades de les poblacions per mirar com havia canviat la renda i el creixement, a mi se’m va acudir que es podia fer mirant distribucions dins de la població. Si realment som en un món malthusià en què l’accés al menjar i a la proteïna és desigual, hauríem de veure aquestes desigualtats entre la gent amb menys accés a recursos, que es queda més baixa, i els molt alts (com Jaume I, que feia 1,80, i tenia els cabells rossos, i era ample d’espatlles, i té el peu molt bonic, i el sac que porta li queda perfecte, com diu la citació). És clar, és molt difícil trobar dades d’això perquè com a màxim tenim talles militars en alguns casos des del segle XVIII, quan mesuraven els mossos per fer uniformes. Fins i tot a mi m’ho havien fet: et mesuraven de capacitat toràcica i d’alçada. Per tant, d’entrada tenim des del segle XIX (finals del XIX a Espanya, però en altres llocs abans) dades de les alçades de tota la població masculina als 18 anys.

Això ja és molt tard.

També tenim dades per a un període determinat d’Egipte, de faraons i de comuns gràcies a les mòmies. Les han analitzat amb rajos X i hi ha càlculs sobre en quina mesura el cos es comprimeix o es redueix quan es momifica; per tant, pots calcular l’alçada en vida. També tenim restes

arqueològiques (fèmurs, per exemple) i tenim càlculs de la relació funcional entre fèmurs i altura, perquè als anys cinquanta l'exèrcit nord-americà a Corea va mesurar fèmurs i alçades de tots els seus soldats i, aleshores, tenim relacions funcionals que ens permeten relacionar el fèmur amb la persona. Hi ha unes bases de dades molt grans de nadius americans, del segle XIX, de molts milers d'individus.

Per què els mesuraven, els 'native Americans'?

Perquè a finals del XIX va haver-hi un antropòleg d'origen alemany que va aconseguir diners del Govern federal per enviar tot d'equips per tota l'Amèrica del Nord i fer una cosa que es feia molt a finals del segle XIX, que era prendre les mesures maxil·lofacials i corporals de les diferents poblacions. És l'època d'aquelles teories sobre les formes dels cranis i tota una sèrie de coses que caracteritzaven ètnies. Ho van recollir en uns papers dins d'unes capses que es van perdre durant molts anys i es van tornar a trobar al museu Smithsonian a principis dels anys setanta i algú després ho va passar tot a una web. I ho he mirat per veure com eren les distribucions d'altures.

I què hi veus?

Veig que el xoc econòmic de la innovació tecnològica es tradueix en desigualtat. Per exemple, com que el peix té molta proteïna, els primers grups on ja comença a haver-hi divisió és on hi ha comunitats de pesca, com a tot el nord-est del Pacífic americà. I després, segons el tipus de tecnologia militar, veig quines desigualtats genera, i quins sistemes institucionals incentiva. Si hi ha una tecnologia que accentua l'especialització, pot aparèixer una classe de guerrers, per exemple. La introducció del bronze, la introducció de metalls, la introducció de carros de cavalls, etc., fan que es creï un estrat militar diferenciat de la resta de la societat.

Entenc que, quan apareixen les castes de guerrers, s'accentua la desigualtat.

Mira, en les poblacions maies no sabem si hi havia aquestes castes i sempre es diu que eren molt desiguals. Això no ho sé, d'entrada, però sé que no tenien la roda, no tenien cavalls i no hi havia metalls. Per tant, en principi no hi hauria d'haver estrats militars molt especialitzats, sobretot en comparació de l'Imperi egipci, on sí que hi havia totes aquestes coses. Mirem les distribucions i resulta que els maies, tot i que hi havia desigualtats, mostraven una distribució d'altura molt més estreta que entre els egipcis, en què hi ha unes diferències considerables entre la classe dels faraons i la dels comuns. Diferències que són típiques també, per exemple, a Europa, entre l'aristocràcia i el poble. Tinc dades de fèmurs de cementiris polonesos des del segle XIII fins al XVIII. Tinc uns quants milers d'individus que estan dividits per diferents cementiris, perquè a Polònia hi havia quatre tipus de cementiris: hi havia els nobles, els pagesos, les ciutats i els jueus. De mitjana, els nobles són més alts que els altres i els més baixets eren els jueus, perquè eren els que vivien en la pobresa més absoluta i miserable.

“A partir de l'any 1000 hi ha un increment de la productivitat agrària, i això porta a l'augment de població a les ciutats”

En el capítol 'Modern breakthrough', expliques quina relació té tot això en l'emergència de la modernitat.

El 'Modern breakthrough'... és molt complicat; estic esgotat.

Bé, deixa'm dir-te què he entès. Arriba un moment en què hi ha un desenvolupament de la tecnologia militar que, acompanyat del desenvolupament econòmic, fa possible que

determinades ciutats no necessitin els nobles (que eren la versió dels bandits que et protegien d'altres bandits) i que, per tant, els productors es puguin protegir ells mateixos. Aleshores, generen la possibilitat de tornar a governs de tipus republicà, o almenys d'esperit republicà, per davant d'un esperit més monàrquic o més absolutista. I això explica per què algunes parts d'Europa, que formen el cinturó que va del nord d'Anglaterra fins al nord d'Itàlia, i que s'allarga per les puntes (cap al nord, pels Països Baixos; cap al sud, fins a Lió-Barcelona), tenen estructures del tipus més republicà/democràtic que altres llocs amb una estructura més despòtica/monàrquica.

Sí, és així; el que passa és que el capítol va sobretot de creixement. La Revolució Industrial és un canvi qualitatiu en el sentit que es creen unes tecnologies que permeten mecanitzar la producció i ser molt més productius. La qüestió a debat és per què passa això. Bé, la innovació tecnològica és, bàsicament, un grup de gent inventant coses en els marges. Un artesà, un acadèmic, un periodista o el que sigui tenen un coneixement determinat, saben coses pròpies del seu ofici, però també tenen problemes i els necessiten resoldre. En l'intent de resoldre aquest problema, inventes coses noves. Per tant, la innovació no surt del no-res; es dona entre aquells que ja saben alguna cosa. I arriba un moment en què l'acumulació d'aquests canvis acaba en, posem, l'invent de la màquina de vapor o de l'ordinador. Bé, la meua resposta és que això passa perquè mentre en determinats sectors comencen a aparèixer aquests innovadors, els altres, els bandits, no són capaços de destruir-los, o no impedeixen que continuïn inventant. Aleshores, la meua hipòtesi és que va haver-hi una coincidència fortuïta de dues coses: l'una és que aquest procés d'innovació tecnològica va continuar molt de temps i, al mateix temps, va haver-hi canvis tecnològics militars que van permetre que els que innovaven, almenys en alguns llocs, poguessin defensar-se de la intervenció, expropiació i destrucció dels no productors.

Per què es van poder defensar?

Perquè el tipus de tecnologia que tenien els permetia defensar-se, els posava en peu d'igualtat amb els altres.

De quina tecnologia parlem?

A partir de l'any 1000, quan Europa s'estabilitza (després de les grans migracions, les invasions que van des dels bàrbars fins als vikings o els hongaresos, etc.), apareixen una sèrie de tecnologies, sobretot al camp, que permeten que hi hagi un increment de la productivitat agrària, i això porta a un cert creixement de la població, sobretot en les àrees més fèrtils. Aquest creixement permet que hi hagi poblacions que formin nuclis urbans, o sigui, que tu puguis mantenir aquestes poblacions urbanes amb el producte agrari, perquè se'n produeix més del que és necessari per a la subsistència dels que estan cultivant la terra. En aquests nuclis urbans es dona un procés d'aglomeració d'artesans. Aquests artesans, que comercien entre ells i amb el camp, en un llarg procés, van millorant les tecnologies artesanals que tenen. Cap a l'any 1300-1350, les poblacions urbanes comencen a ser tan grosses i riques que tenen dos avantatges sobre les tecnologies militars existents, que eren bàsicament cavallers que anaven a cavall. Aquests dos avantatges són, primer, que són molta població i, per tant, poden oposar-se al cavaller d'una manera que abans no podia ser. Pensa que es necessiten com unes 10 persones per aturar un cavaller (a cavall, amb estrep i l'armadura). Fins que el balanç demogràfic no és 1 a 10, no pots derrotar una cavalleria de 1.000 cavallers, perquè vénen tots corrent i t'esclafen. Segon, si, a sobre, tens tecnologies per crear llances i un tipus d'instruments que permeten defensar-te contra el cavaller, finalment els derrotes. I efectivament, cap al 1300, és quan les ciutats comencen a derrotar els cavallers. Aquests cavallers tenien un límit demogràfic, perquè un cavall consumeix molta herba, necessites camps, és supercar. Carlemany potser tenia entre 30.000 i 35.000 cavallers en tot l'Imperi, que és una força molt gran però és insuficient quan ja tens masses urbanes. Aleshores, el 1300, aquestes ciutats derroten la

cavalleria feudal i comencen a aparèixer com a entitats autònomes a Itàlia, al Rin, etc.

I aleshores ve la pólvora.

Després, al segle XVI-XVII, és quan arriba el canó, la pólvora, la invenció del rifle, etc. Als llocs on, per riquesa o per situació geogràfica, les classes comercials són capaces de defensar-se de l'agressió de les monarquies absolutes que s'estan construint, aconsegueixen continuar aquest procés d'innovació. Això passa a Anglaterra i a Holanda, contra el que passa a Espanya, el que passa a la Itàlia controlada per Espanya, el que passa a França, on les monarquies ho destrueixen i impedeixen l'autonomia de certes classes comercials.

Aquests comerciants són els que, amb el pas del temps, porten que hi hagi una revolució industrial. Hi ha una relació entre innovació tecnològica i institucions polítiques que està sostinguda per un tipus de tecnologia militar determinada. O sigui, que Catalunya es queda dins de la península Ibèrica perquè no és capaç de defensar-se. Però és una hipòtesi; no sé si és veritat. M'agrada més que les altres que he vist; per això ho vaig descriure així.

“Una hipòtesi és que Catalunya es queda dins de la península Ibèrica perquè no és capaç de defensar-se militarment”

En el cas intern de Catalunya, l'existència d'un nucli urbà barceloní, per exemple, que acumula gremis d'artesans que tenen una continuïtat que podem veure des del final de l'edat mitjana fins al XIX pràcticament, i que després, quan arriba la maquinària tèxtil de la Revolució Industrial, fa possible que s'hi enganxi.

Són el pòsit que permet enganxar. No són el lloc de creació de la Revolució Industrial -perquè això va passar a Anglaterra-, però pot rebre les innovacions i adaptar-les. Quan mirem el mapa de nit d'Europa d'avui en dia, la llum va des del nord d'Anglaterra, baixa per tots els Països Baixos, tot el Rin, fins al nord d'Itàlia. I hi ha París, hi ha Madrid, hi ha Barcelona, i alguns punts a l'Europa de l'Est. En tot aquest cinturó, mires les distribucions de població, de densitat urbana, del 1300 al 1400 i pràcticament hi ha correspondència amb ara. Hi ha continuïtat. Potser a Anglaterra no tant, però a la resta hi ha una correspondència molt gran. La Revolució Industrial apareix al nord però després s'expandeix en els llocs on hi havia aquest pòsit artesanal que és capaç de rebre totes aquestes innovacions i posar-les en pràctica. Les continuïtats tecnològiques són fonamentals de cara al futur. Fins a quin punt això es pot mantenir i es pot transmetre? Les generacions van canviant, noves tecnologies desplacen les coses que es fan, hi ha competència d'altres llocs. Però el punt de sortida dels que estan en el cinturó i els que estan fora és diferent. La UE d'aquest cinturó en diu el 'plàtan blau' ('blue banana'). Sempre els ho explico als meus estudiants, i tots riuen. Deuen pensar en una altra cosa.

“La violència és a l'origen de nosaltres mateixos: som uns éssers eminentment violents”

És un llibre pessimista?

És cert que hi ha la idea que en realitat la violència és a l'origen de nosaltres mateixos, que som uns éssers eminentment violents. Som violents en el sentit de demanda de reconeixement per part dels altres i d'apropiació o de distribució de recursos i de béns. I, per tant, com és possible cooperar? Sota quines circumstàncies? Amb quines conseqüències?

Però no és del tot pessimista perquè el primer que intento demostrar en el llibre és que, fins i tot amb aquestes característiques pròpies de violència i de conflicte, és possible la cooperació. I, de fet, la cooperació és possible sense que hi hagi institucions que t'obliguin a cooperar, és a dir, sense Estat. Tot això és possible en condicions molt concretes, que és que hi hagi igualtat, la mena d'igualtat pròpia de les comunitats que no tenen Estat. Però no vol dir que sigui un món com el que van romantitzar Marx i Engels llegint un antropòleg que es deia Morgan; sinó al contrari: és un món d'una crueltat i d'una duresa extraordinàries. En aquest món, quan la igualtat es trenca, es trenca la possibilitat de cooperació. En aquest trencament és possible que hi hagi creixement. Però pot ser que aquest creixement porti desigualtat perquè hi ha gent que prospera més que altres. I d'aquí a la construcció de l'Estat com a solució del problema de la violència generalitzada. O sigui, que no sé si sóc pessimista o optimista.

“Hi ha tres tipus de capitalisme: Manchester, Detroit i Silicon Valley”

Què estàs escrivint? Quina és la pregunta que estàs intentant respondre amb el llibre que estàs escrivint?

Estic escrivint un llibre menys acadèmic, que es diu ‘Democratic capitalism at a crossroads’ (‘Capitalisme democràtic en una cruïlla’). El punt de partida del llibre és quina és la compatibilitat entre democràcia -com a forma de govern- i capitalisme. És una pregunta tradicional i molta gent considera que hi ha una tensió molt gran entre democràcia i capitalisme. Jo intento dir: “És que això depèn”. Que efectivament la democràcia és “una persona, un vot”; per tant, tendeix a la igualtat, mentre que l'economia de mercat és pagar les persones en funció dels retorns i, per tant, pot haver-hi desigualtat. Com es concilien les dues coses? Al llibre dic: depèn. Depèn de quina mena de capitalisme hi hagi. Al llibre dic que n'hi ha hagut com a mínim tres, en funció de quin és el tipus de treball que s'adiu més amb el tipus de maquinària que s'utilitza en el procés de producció.

Quins tres capitalismes?

El llibre està dividit en tres capítols fonamentalment: Manchester, Detroit i Silicon Valley. Manchester és sobre el capitalisme del XIX. Amb la introducció de la maquinària, sobretot en el tèxtil, el treballador poc qualificat és el que és poc complementari amb la màquina. Això provoca una substitució: el treballador poc qualificat substitueix l'artesà, que és destruït. Això causa una forta desigualtat.

Al segle XX, Manchester se supera amb el capitalisme de Detroit: la introducció de la cadena de producció i la introducció de l'electricitat de manera sistemàtica en la producció de moltes coses fan que el treball menys qualificat desaparegui i, en canvi, hi hagi una demanda important per treball semiqualficat. També hi ha l'expansió de les empreses i apareixen els administratius, els ‘white-collar workers’ (‘treballadors de coll blanc’). Els salaris creixen, hi ha un canvi en l'estructura del treball un altre cop, en el sentit que hi ha més demanda per a treballadors semiqualficats, més demanda per a treballadors de classes mitjanes no manuals, que són part de l'estructura gerencial i d'administració de les grans empreses. Hi ha un fort increment de la productivitat, les rendes creixen molt, hi ha més igualtat. Als Estats Units, la cadena de producció inventada per Ford s'estén ràpidament a partir del 1914, quan s'inventa, i a Europa, després de la Segona Guerra Mundial clarament. És l'època daurada del capitalisme en igualtat, en democràcia, en Estat del benestar. Els partits polítics competeixen per ocupar el centre.

Finalment, hi ha la tercera fase, que potser és la fase emergent ara, que en dic Silicon Valley: el procés de mecanització, d'automatització contínua a través de l'ordinador, bàsicament. Això ha

afectat sobretot les feines més rutinàries, que són per a treballadors semiqualficats. La mena de feina que ha sortit més beneficiada d'aquest canvi és el treball molt qualificat; però, és clar, això genera més desigualtat. Com que hi ha més demanda per als treballadors més qualificats i menys per als menys qualificats o semiqualficats, s'ha produït un progressiu increment de la desigualtat i sobretot un estancament dels salaris de la meitat més baixa de la distribució de la renda, que ens torna a portar al que dèiem sobre Trump . I, per tant, com a conseqüència d'això, el que veig és una major polarització política, molta més tensió distributiva econòmica que abans.

Si en voleu saber més, consulteu la [pàgina web acadèmica de Carles Boix](#) a la Universitat de Princeton.